

Nemzeti identitástudatunk zavarairól

ÍRTA: DR. HÓDI SÁNDOR

Avajdasági magyarság egészen a legutóbbi időkig nem merete vállalni nemzeti identitását. Legalábbis a közéletben, a nyilvánosság szintjén. Szorongást, félelmet, büntudatot váltott ki – és vált ki ma is – az emberekben, ha nemzeti hovatartozásuk, jelesül magyarságuk szóba kerül.

Az elnyomott, üldözött népeknél figyelhető meg hasonló társadalomlélektani jelenség. A magukat valamilyen oknál fogva megbélyegzettnek érző emberek nem merik vállalni nyíltan csoporthovatartozásukat, ők származásukat, hitjüket, hallgatják el származásukat.

Helyzetünket nem lehet az elnyomott, üldözött népek helyzetéhez hasonlítani, mindazonáltal súlyos bajok vannak nemzettudatunkkal és nemzeti érzésvilágunkkal. A vajdasági magyarok ugyanis többségükben azt hiszik, azt vallják, hogy attól válnak megbízható jugoszláv állampolgárrá, jó patriótává, ha felemás módon viszonyulnak származásukhoz, ha aféle terhes örökségként kezelik magyarságukat. Sőt, vannak akik „jugoszláv orientáltságuk” demonstrálása végett el is határolják magukat a határainkon túl élő magyaroktól, nem tartják az egyetlen magyarsághoz tartozónak magukat.

Am akik vallják is magyarságukat, töltötték óvatossá e téren. Magyarságuk vállalása nyugtalansággal, félelemérzésekkel jár együtt, amelyek nagyon nehéz úrrá lenni. Ez a félelem és szorongás minden valószínűség szerint kollektív tudattalanunk terméke, s nem szűnnek, nem oldódnak mindaddig bennünk, amíg múltunkat illetően elfojtásokkal kell élnünk, amíg nem vehetünk számat a félelem légkörének kialakulásában szerepet játszó eseményekkel, s amíg a velünk élő népekkal együtt nem sikerül történelmünk fehér foltjait eltüntetni.

Egyelőre még távol állunk ettől. Nem csak a háború utáni politikai felelősségrevonásoknak, törvénytelenségeknek, zaklatásoknak, diszkriminációs intézkedéseknek a traumatikus élményeit sülyesztették kollektív tudattalanunk mélyére, de megfélemlítettségünk, rosszul értelmezett lojalitásunkból kifolyólag nagy

gondai háritottuk, takargattuk kisebbségi közösségünk évtizedek óta húzódo, halmozódó problémáit is. Szemrebbenés nélkül vettük tudomásul etnikai közösségünk bomlásának nyilvánvaló jeleit, mint ahogyan példás önmérsékletet tanúsítottunk akkor is, amikor a „tömeglélektani összeomlás” effektusa: a magyarság részéről fellépő tömeges nemzetiség-megtágadás bekövetkezett.

Hadd közöljünk ezzel kapcsolatban csak néhány adatot emlíkeztetőül. 1961 és 1981 között mintegy 60 000 fővel (58 846) csökkent a vajdasági magyarság létszáma. Ha ehhez hozzáadjuk a külföldre távozottak számát is, a veszteség 72 548 fő. Ugyanezen időszakban iskoláink át-szervezése, összevonása, „korszerűsítése” következtében az anyanyelvűkön tanulók és tanítók száma több mint egyharmadával csökkent az általános iskolákban. A magyar középiskolásoknak már csaknem a fele szerbhorvát nyelven végzi tanulmányait. Értelmisségképzésünk anyanyelven megoldatlan, azt követően, hogy a Magyarországon való továbbtanulás lehetőségét adminisztratív intézkedésekkel gyakorlatilag megszüntették, a helyzet még ki-látástalanabbá vált.

De vajon kinek is kellett volna felfigyelnie e romlási folyamatokra? Talán értelmiségünknek, amelynek – kevés kivételtől eltekintve – egyáltalán nincs magyarságtudata?

A kisebbségi közösségekben fellépő nemzettudattal kapcsolatos problémák forrása rendszerint az, hogy a véleményadó, irányító réteg hiányzik, vagy valamilyen oknál fogva nem töltheti be funkcióját. Esetleg önos érdekeinel fogva olyan szerepet vállal, amely a nemzeti értékjegyek, a kulturális szokások, viselkedési minták, közösségi kapcsolatok rovására megy.

Ha nem tévedünk, ez utóbbi eset forog fenn nálunk is. Azzal, hogy pozicionált értelmiségünk – összhangban a politikai és ideológiai elvárásokkal – megteremtették az anyanemzettől eltávolító önálló vajdasági magyar kultúra koncepcióját, csak növelték a zavart és tanácstansá-

got a nemzettudat vonatkozásában. Mivel társadalmi befolyásánál fogva ennek a rétegnek a szemléletmódja, helyzettudata, beállítódása vált szellemi életünkben meghatározóvá és uralkodóvá, a nemzettudat háritása, egy hamis lojalitással túlbiztosított magatartás volt az, ami követendő példává vált, s ami eszmeileg igazolta a magyarság részéről jelentkező tömeges nemzetiség-megtágadást.

Miközben eminens személyiségeink egymást tömjéneztek „jugoszláv orientáltságukkal” és „európaiságukkal”, kisebbségi embereink mindezt nem értve, elvesztették vezető szellemi-irányító rétegüket. A nemzeti értékjegyek, kulturális szokások, viselkedési minták, közösségi kapcsolatok halványulásával mind kevésbé tudták, hogy ők maguk is kicsodák-micsodák, hova tartoznak, honnan származnak. Gyökereikben elbizonytalanodva mind kevésbé érezték magukat teljes értékű magyarnak, és teljes értékű jugoszláv állampolgárnak. Nem is annyira jogszerű helyzetük, mint amennyire alattvalói érzésük miatt. De hogyan is őrizhették volna meg önbecsülésüket, tartásukat, méltóságukat, belső biztonságukat, amikor széltében-hosz-társában azt látták, hogy a vezető értelmiségnek sincs szellemi tartása, méltósága, belső biztonsága.

Mivel híján voltunk – és vagyunk – a bizalmat érdemlő neveknek, a hiteles embereknek, a közösségért felelősséget vállaló értelmiségieknek, pozicionált értelmiségünk lojalitással túlbiztosított magatartása vált a vajdasági magyarság legjellemzőbb sajátosságává. Ez a túlbiztosított magatartás volt az, ami a magyarság életerének folyamatos beszűküléséhez, közéleti és politikai passzivitá-lodásához vezetett.

Természetesen nem csak az értelmiség ludas abban, ha a kisebbségek úgy érzik, hogy gazdasági és politikai helyzetük megszilárdítása, társadalmi felemelkedésük érdekében nemzeti identitásuk feladására kényszerülnek. A kisebbségi jogok-kal sincs ilyen esetekben minden rendben. Bár az elmúlt évtizedekben közéleti személyiségeink közül soha senki sem mulasztotta el, hogy nem-

zetiségi politikánkat dicséző szavakkal ne illesse, nem kerülhetjük meg annak a fájdalmas igazságnak a lezsongozását, hogy – törvényes garanciák híján – ez a politika volt az asszimiláció legfőbb forrása.

Elgondolkodtató egyébként, hogy a kisebbségek képviselőinek hogy sikerült a kincstári optimizmust megőrizni e nemzetiségi politikát illetően, hiszen az elvek és a gyakorlat közti szakadék az évek hosszú során jött létre. Ahelyett azonban, hogy rámutattak volna egyszer is a meghirdetett és a megvalósuló nemzetiségpolitika közötti mélyülő szakadékra, inkább maguk is kétszínűvé váltak: tovább szajkózták az irányelveket és elvi álláspontokat, miközben a gyakorlati élet visszásságaihoz igazodtak döntéseikben és cselekvéseikben.

Ez a skizofrén állapot voltaképpen máig sem szűnt meg teljesen. Sokan máig sem hajlandók tudomásul venni, hogy a „király meztelen”. Továbbra is úgy tesznek, mintha a nemzettudat és nemzeti érzések háritása, az asszimilációt célzó és előlegező döntések – pl. az anyanyelvről való lemondás, magyar gyerekek szerb nyelven történő iskoláztatása, a vegyes házasságok preferálása – a kisebbségi élet természetes velejárói lennének, mintha a társadalmi passzivitás, a politikától való elhatárolódás, a körülmények és események szóltan tudomásulvétele, a folyamatos alárendelődés, a kisebbségek természetes viselkedésformája kellene hogy legyen. Nehéz volna megmondani, hogy ebben mekkora szerepet játszik a meggyőződés, a szakelkuvás, vagy a megfélemlítettség. Az eredmény sajnos egyre meggy: az asszimilációs, elnemzetietlenítő politika utóvédharcosai és szerkötői ezek is, azok is.

Jó lenne végre tisztán látnunk a realitást és a paranoia határait magyarságunk ügyében. Jó lenne kinőni alattvalói tudatunkat és levetkőzni kisebbségi komplexusainkat. Jó lenne feladni sikertelen defenzív politikai magatartásunkat, ami vajmi kevés „védelem” nyújtott számunkra. Ahhoz, hogy ez megvalósulhasson, hogy lelkileg megújulhassunk, hogy érteimiségünk az áhitott „európai” jelzőre igényt formálhasson, aktív szerepet kell vállalnunk sorsunk alakításában. Harcolnunk kell azokért a politikai jogokért, amelyek biztosítják, hogy beleszólhassunk a nemzeti közösségünket érintő döntésekbe és ellenőrizhessük azok végrehajtását.